

УДК 316.774:355.45:004.738.5

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/88-1-40>

Світлана БАДЕР,

orcid.org/0000-0002-9225-423X

доктор педагогічних наук, професор,

завідувачка кафедри розвитку дитини раннього і дошкільного віку

Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

(Полтава, Україна) svetmira23@meta.ua

Марія ПОЧИНКОВА,

orcid.org/0000-0002-1383-7470

доктор педагогічних наук,

професор кафедри початкової освіти

Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

(Полтава, Україна) pochinkovam@gmail.com

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИМ ОПЕРАЦІЯМ¹

Сучасне інформаційне суспільство впливає на проникнення цифрових технологій у всі сфери життя громадян, через що проблема інформаційної безпеки набуває все більшої актуальності. В умовах воєнного стану, коли країна-агресор активно реалізовує так звану «інформаційно-психологічну операцію» (ІПСО) особливої значущості набуває формування медіаграмотності громадян, що поряд з критичним мисленням стане ефективним засобом інформаційно-психологічної безпеки.

Установлено, що сутність медіаграмотності сьогодні розглядається крізь призму низки підходів, зокрема: критично-аналітичного (отождоюється з критичним мисленням та визначається як здатність критично осмислювати інформаційний потік), культурологічного (розглядається в контексті загальної культури та як здатність тлумачити сутність та контекст медіатекстів), технологічного (опанування цифрових інструментів, розуміння алгоритму роботи медіа, програмування та кібербезпека), соціально-комунікативного (здатність ефективно взаємодіяти в медіапросторі, використовуючи навички комунікації) та етичного (здатність розуміти моральні та правові норми в роботі з інформацією, дотримуватись доброчесності, усвідомлювати відповідальність за поширення контенту та дотримуватись принципів інформаційної безпеки).

Медіаграмотність авторами визначено як здатність до пошуку, аналізу, критичної оцінки інформації, створення та поширення медіаконтенту у різних формах через розуміння принципів функціонування медіа, а також усвідомлення впливу інформаційного контенту на індивідуальні та колективні уявлення про світ, культуру, цінності.

Доведено, що сформована медіаграмотність громадянина дозволяє: особистості ефективно протидіяти дезінформації, яка наявна у медійному просторі; особистості бути більш психологічно стійкою до дезінформації та маніпулятивних впливів; бути не лише грамотними споживачами, а й компетентними ретрансляторами інформаційних потоків, що суттєво знизить негативний вплив ІПСО та сприятиме очищенню інформаційного простору; позитивно впливати на формування «цифрової гігієни» громадян.

До провідних шляхів формування медіаграмотності громадян віднесено: формування критичного мислення як базису медіаграмотності; інтеграцію медіаосвіти у систему формальної освіти; реалізацію програм формальної та інформальної освіти для громадян України різних категорій; залучення до соціально-комунікативних практик, що являє собою систему взаємодії громадян між собою та з суспільством; залучення громадян до медіаторствості, створення авторських цифрових продуктів та медіатекстів.

Ключові слова: медіаграмотність, критичне мислення, інформаційно-психологічні операції, інформаційно-психологічна безпека громадян, цифрова та інформаційна гігієна.

Svitlana BADER,

orcid.org/0000-0002-9225-423X

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Head of the Department of Early and Preschool Child Development

Luhansk Taras Shevchenko National University

(Poltava, Ukraine) svetmira23@meta.ua

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Національного фонду досліджень України за проектом 2021.01/0021

Mariya POCHYNKOVA,

orcid.org/0000-0002-1383-7470

Doctor of Pedagogical Sciences,

Professor at the Department of Primary Education

Luhansk Taras Shevchenko National University

(Poltava, Ukraine) pochinkovam@gmail.com

MEDIALITERACY AS A MEANS OF COUNTERACTION AGAINST INFORMATION AND PSYCHOLOGICAL OPERATIONS

The modern information society determines the penetration of digital technologies into all spheres of citizens' lives, due to which the problem of information security is becoming increasingly urgent. In conditions of martial law, when the aggressor country is actively implementing the so-called "information and psychological operation" (IPSO), the formation of media literacy of citizens becomes of particular importance, which will become an effective means of information and psychological security along with critical thinking.

It has been established that the essence of media literacy today is considered through the prism of a number of approaches, in particular: critical-analytical (identified with critical thinking and defined as the ability to critically comprehend the information flow), cultural (considered in the context of general culture and as the ability to interpret the essence and context of media texts), technological (mastery of digital tools, understanding the algorithm of media work, programming and cybersecurity), socio-communicative (the ability to effectively interact in the media space, using communication skills) and ethical (the ability to understand moral and legal norms in working with information, to observe integrity, to be aware of responsibility for the dissemination of content and to adhere to the principles of information security).

Media literacy is defined by the authors as the ability to search, analyze, critically evaluate information, create and disseminate media content in various forms through understanding the principles of media functioning, as well as awareness of the impact of information content on individual and collective ideas about the world, culture, and values.

It has been proven that the formed media literacy of a citizen allows: the individual to effectively counteract disinformation that is present in the media space; to be more psychologically resistant to disinformation and manipulative influences; to be not only literate consumers, but also competent relays of information flows, which will significantly reduce the impact of IPSO and contribute to the purification of the information space; to positively influence the formation of "digital hygiene" of citizens.

The leading ways of forming media literacy of citizens include: the formation of critical thinking as the basis of media literacy; the integration of media education into the formal education system; the implementation of formal and informal education programs for citizens of Ukraine of various categories; involvement in socio-communicative practices, which is a system of interaction of citizens among themselves and with society; the involvement of citizens in media creativity, the creation of original digital products and media texts.

Key words: *media literacy, critical thinking, information and psychological operations, information and psychological security of citizens, digital and information hygiene.*

Сучасне інформаційне суспільство сприяє проникненню цифрових технологій у всі сфери життя громадян, що посилює актуальність проблеми інформаційно-цифрової безпеки особистості на тлі активної російської пропаганди. Відомо, що ІПСО, які просуваються країною-агресоркою спрямовані на маніпулювання громадською свідомістю, посилення негативних настроїв серед населення, що стає своєрідним інструментом боротьби у гібридних війнах та процесі дестабілізації суспільства. На жаль, Україна сьогодні перебуває в умовах тривалої інформаційної війни та стала мішенню ІПСО, що зумовлює потребу в створенні ефективних механізмів захисту громадян.

Саме критичне мислення та медіаграмотність стають сьогодні потужним інструментом протидії ІПСО, дозволяють виявити маніпулятивні повідомлення, фейки, пропаганду тощо. Сформована

медіаграмотність громадян сприятиме зміцненню так званого «інформаційного імунітету суспільства» та підвищенню рівня стійкості до викривлених інформаційних вкидів рф.

Тож, дослідження ролі медіаграмотності як інструменту протидії ворожим ІПСО стає пріоритетним завданням сучасної науки.

Зазначимо, що проблема формування критичного мислення особистості ґрунтовно досліджена у зарубіжних (J. A. Braus, J. Dewey, A. Crawford, M. Lipman, J. Makinster, S. Mathews, R. Paul, E. W. Saul, W. G. Sumner, D. F. Halpern, W. Huitt, P. A. Facione, D. Wood) та вітчизняних студіях (С. Бадер, О. Пометун, М. Починкова, С. Терно, О. Тягло, В. Ягоднікова та ін.). З іншого боку, медіаграмотність стала предметом вивчення таких учених: О. Волошенюк, В. Іванов, Т. Іванова, Л. Кульчинська, Ю. Мірошніченко, А. Ткачук, С. Троян та ін.

Широкого висвітлення у наукових студіях знайшла проблема реалізації інформаційно-психологічних операцій (ІПСО) у соціальних мережах та медіа (А. Онкович, І. Остапенко, Г. Синоруб, О. Соснюк, Ю. Твердохліб та ін.). Також існують спроби визначити потенціал медіаграмотності як засобу протидії ІПСО та ментальним війнам (Ю. Дібікова, О. Литвиненко, Н. Ніколаєнко, Р. Пасічний, В. Тернопільська, В. Чертов та ін.).

Натомість, важливим є визначення ролі медіаграмотності у протидії сучасним інформаційним загрозам на теоретико-практичному рівні.

Отже, метою статті є визначення її характеристика медіаграмотності як засобу протидії ІПСО, яку активно просуває ворожа держава у сучасному медіапросторі.

Аналіз наукової літератури дозволяє визначити сутність медіаграмотності як інтегративної сукупності знань, умінь, навичок і ставлень, що дозволяють людині критично аналізувати, оцінювати та створювати медіаконтент у різних формах (Дібікова, 2023; Пасічний, 2023). Зупинимось на провідних підходах, у межах яких тлумачиться досліджуване поняття.

У межах першого – *критично-аналітичного* – підходу медіаграмотність розуміється як здатність критично оцінювати інформацію, щоб уникнути психологічних маніпуляцій у соціальних мережах. Дж. Браун, Дж. Пандженте, П. Фрейре медіаграмотність визначають через критичне осмислення особистістю інформації, як здатність аналізувати, перевіряти, узагальнювати контент, розуміти мотив його поширення, робити на цій основі власні аргументовані судження (Brown, 1998; Pungente, 1989).

Культурологічний підхід (Р. Барт, Ю. Габермас, М. Маклюен, Дж. Поттер) передбачає, що медіаграмотність являє собою здатність громадянина до тлумачення контексту різних медіаповідомлень, їх культурних та ідеологічних кодів. Тобто медіаграмотність є складовою загальної культури особистості, що відповідає за здатність людини критично прочитувати різні медіатексти (у тому числі, аналіз реклами, кіно, музики, соціальних мереж) крізь призму історичних, національних та глобальних тенденцій.

Технологічний підхід (Г. Саймон) фокусується на здатності особистості використовувати сучасні інформаційно-цифрові технології задля ефективної роботи з медіатекстами. Медіаграмотність стає своєрідним інструментом розуміння алгоритмів роботи медіа з метою уникнення інформаційно-психологічних загроз.

Медіаграмотність у межах *соціально-комунікативного* підходу (Ю. Габермас, М. Кастельс) роз-

глядається як здатність ефективно комунікувати в медіапросторі, екологічно включатись у дискусію, аргументовано ділитися своїми думками та роздумами, поширювати інформацію тощо.

І, нарешті, *етичний підхід* (М. Нуссбаум, Н. Постман) розуміє медіаграмотність як здатність розуміти моральні та правові норми в роботі з інформацією, дотримуватись доброчесності, усвідомлювати відповідальність за поширення контенту та дотримуватись принципів інформаційної безпеки.

Отже, медіаграмотність розуміємо як здатність до пошуку, аналізу, критичної оцінки інформації, створення та поширення медіаконтенту в різних формах через розуміння принципів функціонування медіа, а також усвідомлення впливу інформаційного контенту на індивідуальні та колективні уявлення про світ, культуру, цінності.

З іншого боку, ІПСО з боку країни-агресорки реалізується сьогодні різними шляхами, про що ми вже говорили у наших попередніх розвідках, зокрема через: фейкові новини та дезінформацію, висвітлення селективної правди, підроблені акаунти та особистості; боти та тролі; колаборацію з інфлюенсерами; мемну пропаганду; маніпуляцію трендами; вірусний маркетинг; злом та витік інформації тощо (Бадер & Починкова, 2024).

Визначимо потенціал медіаграмотності як засобу протидії ІПСО.

Перш за все, сформована медіаграмотність дозволяє особистості *ефективно протидіяти дезінформації*, яка наявна у медійному просторі. Саме медіаграмотність забезпечує набуття комплексу знань, умінь та навичок, необхідних для критичного аналізу інформаційного контенту, ідентифікації та розуміння елементів маніпуляції у медіатекстах, перевірки достовірності джерел та оцінки їхньої точності (Чертов, 2024).

Медіаграмотна особистість здатна самостійно та свідомо здійснювати вибір інформації, виявляти ознаки фейків, вирізняти фактичний матеріал від дезінформації. Тож у контексті зростання обсягів інформації та її фактичного перенасичення медіапростору медіаграмотність стає своєрідним фільтром, що не дозволяє зануритись у деструктивний контент.

По-друге, особистість, що володіє високим рівнем медіаграмотності стає *психологічно стійкою до дезінформації та маніпулятивних впливів*. Мова йдеться не лише про розрізнення фейків, а й вироблення своєрідного інформаційного імунітету або формування так званого «критичного ігнорування», що розуміється як засіб інформаційно-психологічної безпеки, тобто свідоме обме-

ження кількості інформації та часу для її сприймання та обробки.

Тож, сформована медіаграмотність завдяки усвідомленню методів психологічного тиску, технік пропаганди та запуску фейків дає змогу зменшити силу емоційних реакцій на провокаційні повідомлення, або свідомо не заглиблюватись у них.

Уважаємо, що сформована медіаграмотність у більшості громадян України дозволить у майбутньому знизити вразливість населення до зовнішніх упливів, у тому числі, протистояти ІПСО, а отже, сформувати *інформаційний імунітет суспільства*.

По-третє, високий рівень сформованості медіаграмотності громадян дозволить бути їм не лише грамотними споживачами, а й компетентними ретрансляторами інформаційних потоків, що суттєво знизить уплив ІПСО та сприятиме очищенню інформаційного простору.

По-четверте, медіаграмотність впливає на *формування так званої «цифрової гігієни»*. Зауважимо, що означене поняття сьогодні розуміється як:

- динамічна комбінація правил, знань, умінь, навичок, способів мислення та інших особистих якостей з питань інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, спрямованих на безпечне, раціональне та відповідальне їх використання (Про схвалення Концепції, 2025);

- сукупність правил, що допомагають мінімізувати ризики кібератак (Косенко & Пронюк, 2025);

- термін, що використовується для опису чистоти / нечистоти цифрового середовища проживання (Бабенко & Галіцина, 2019).

Отже, цифрова гігієна громадянина – це інтегративна сукупність знань, умінь та навичок, а також ціннісних установок, що забезпечують відповідальну та безпечну поведінку під час взаємодії з цифровими технологіями та інформаційним середовищем. Цифрова гігієна уміщує в собі вміння ідентифікувати ризики, захищати персональні дані в інтернеті, контролювати інформаційне навантаження на свідомість, дотримуватись етичних правил та норм під час комунікації, а також здійснювати профілактику кіберзагроз.

Особистість з високим рівнем сформованості медіаграмотності усвідомлює загрози, що існують у цифровому середовищі (як-от фішинг, витік даних, фейки, шкідливе програмне забезпечення тощо). Відповідно, особистість створює надійні паролі, умотивована налаштовувати опції приватності в соціальних мережах, критично ставиться до надання персональних даних під час реєстрації на

сайтах, проходженні опитувань, покупках в інтернеті тощо. Крім того, медіаграмотний громадянин здатен до свідомого обмеження часу перебування у соціальних мережах, фільтрування контенту, з яким взаємодіє задля уникнення емоційного перевантаження. І, нарешті, такі громадяни усвідомлюють наслідки поширення фейкового контенту, а також недотримання норм етичної поведінки у мережі (Мороз & Ніколаєнко, 2022).

Очевидно, що медіаграмотність є ефективним засобом протидії інформаційним загрозам, тому варто зупинитись на провідних шляхах її формування у громадян. До таких відносимо:

- формування критичного мислення як базису медіаграмотності – у наших попередніх розвідках ми вже схарактеризували модель технології формування критичного мислення громадян, як в умовах формальної, так і під час неформальної освіти та інших громадських ініціатив (Бадер & Починкова, 2023);

- інтеграцію медіаосвіти у систему формальної освіти. Оскільки на сучасному етапі розвитку суспільства володіння навичками роботи з інформацією є однією з провідних компетентностей, вважаємо, що навчання медіаграмотності має стати обов'язковим, починаючи з дошкільної ланки освіти. Очевидно, якщо ми говоримо про формування медіаграмотності на етапі дошкільля, то тут мова йдеться про пропедевтичну роботу (формування основ критичного мислення, навичок безпечного користування медіа, залучення батьків до формування цифрової гігієни дітей тощо). Провідні шляхи формування цифрової гігієни дошкільників сьогодні вже закріплені на законодавчому рівні в межах Концепції цифрової гігієни для дітей дошкільного віку (Про схвалення Концепції, 2025).

На етапі шкільного навчання важливо імплементувати медіаосвіту до програм початкової, середньої і старшої школи через удосконалення програм з інформатики, введення додаткових курсів тощо. У межах фахової передвищої та вищої освіти необхідно є розробка окремих дисциплін (обов'язкових та вибіркових), які б сприяли формуванню медіаграмотності, а також упровадження окремих модулів до вже існуючих освітніх компонентів.

Очевидно, що така робота вимагає якісної професійної підготовки педагогів до реалізації означених завдань, які самі володіють високим рівнем медіаграмотності та методиками викладання відповідних тем;

- реалізацію програм формальної та інформаційної освіти для підвищення рівня медіаграмот-

ності громадян України різних категорій. У наших попередніх розвідках ми вже описали шляхи формування критичного мислення та медіаграмотності у системі неформальної освіти та визначили, що провідними платформами є такі: EdEra, Prometheus, Піфагор, Coursera тощо. Серед найбільш доступних та адаптованих для всіх повнолітніх громадян є такі курси як: «Подумай двічі: платформа критичного мислення», «Критичне мислення в українському контексті», «Критичне мислення для освітян» тощо (Бадер, Починкова & Курило, 2024).

Сутність інформальної освіти розкрито у Законі України «Про освіту» та визначено як самоосвіту або освіту, яка передбачає самостійне здобуття громадянином певних компетентностей під час повсякденної діяльності, пов'язаною з професійною, громадською, волонтерською тощо, а також родиною чи дозвіллям (Про освіту, 2017). Інформальна освіта також володіє значним потенціалом щодо формування медіакомпетентності громадян на різних вікових етапах. Так, робота з дошкільниками передбачає сімейне спілкування (обговорення змісту мультфільмів, новин, реклами задля формування елементарних правил цифрової гігієни дітей; читання вдома з елементами аналізу текстів); організацію ігрової діяльності з використанням медіа; залучення до проєктної діяльності спільно з батьками тощо. На етапі шкільного навчання до змісту інформальної освіти можна додати участь дітей у різних громадських ініціативах, фестивалях, конкурсах відповідної тематики. На більш старших вікових етапах інформальна освіта щодо удосконалення рівня медіаграмотності реалізується шляхом самоосвітньої діяльності (читання відповідної літератури, опанування різного програмного забезпечення, залучення до волонтерських проєктів, тренінгів тощо);

– залучення до соціально-комунікативних практик, що являє собою систему взаємодії громадян між собою та з суспільством. Це передбачає участь населення в дискусіях, громадських обговореннях різних проєктів, пов'язаних з медіаосвітою, медіаграмотністю, публічне обговорення соціальних тем, участь у спільних ініціативах тощо;

– залучення громадян до медіаторчості, створення авторських цифрових продуктів та медіатекстів, адже у процесі такої діяльності особистість учиться не лише ефективно використовувати різне програмне забезпечення, а й формувати думки, робити обґрунтовані висновки, дотримуватись морально-етичних норм у висловлюваннях, перевіряти ту інформацію, що використовується

тощо (Tolmachova & Bader, 2022). Медіаторчість громадян може виявлятися через: створення відеота аудіоконтенту (власні подкасти, відеоблоги, соціальні ролики), блогінг (пости з аналізом різних новин, спростування фейків та пропаганди рф, оприлюднення правил етики у соціальних мережах тощо), створення цифрових журналів або відеогазет колективами учнів або здобувачів вищої освіти, де кожен приміряє на себе різні ролі (редактор, журналіст, дизайнер, фактчекер, координатор тощо), участь у медіаосвітніх рухах із створенням просвітницьких сторінок тощо.

Також вважаємо за необхідне відзначити низку проблем та перешкод на шляху формування медіаграмотності громадян України під час воєнного стану. Найбільшу прогалину вбачаємо в тому, що інформаційна війна та ПСО було розпочато країною-агресором набагато раніше, ніж активні воєнні дії 2014 року на сході нашої країни, тим більше, ніж події 2022 року. Чимало наративів уже було запущено, серед яких були сформовані певні стереотипи щодо відсутності цілісності та національної ідентичності нашої держави, при чому ця інформація поширювалась як на російську, так і на українську аудиторію; штучно посилювалося напруження між східними і західними регіонами нашої країни, так само чимало фейків було запущено щодо притискання прав і свобод російськомовного населення тощо. Це призвело до ускладнення процесу формування медіаграмотності серед певної категорій громадян України, зокрема тих, хто не задіяний наразі у процесі формальної освіти. Як результат – особистість підсвідомо не бажає змінювати вже наявні установки та інформаційні звички, а ті, хто потрапив під вплив деструктивної пропаганди, сприймають спроби формування у них критичного мислення як спосіб «промивання мізків».

Логічно пов'язаною проблемою є поширення недовіри більшості громадян до офіційних ЗМІ та державних джерел інформації, адже певні категорії населення втратили довіру до влади, у тому числі, через деструктивний вплив ПСО.

Крім того, незважаючи на актуальність проблеми формування медіаграмотності громадян з урахуванням воєнного стану, все ще відсутня система робота у закладах освіти різних рівнів щодо реалізації програм відповідного навчання. Навіть у закладах вищої освіти курси щодо формування медіаграмотності, медіакомпетентності та критичного мислення здебільшого є вибірковими, якщо взагалі пропонуються у переліку вибору. Відповідно, бракує якісної підготовки педагогів та науково-педагогічних працівників до реалізації означеного процесу.

Разом з тим, відзначаємо, що певні суспільні ініціативи щодо формування медіаграмотності населення існують, зокрема: безкоштовні курси на різних платформах неформальної освіти, проєкти «StopFake», «VoxCheck», «Як не стати овочем», ініціатива «Фільтр» від Міністерства культури та інформаційної політики України, діяльність Академії української преси (розробка навчальних програм з медіаграмотності для шкіл, організовує семінари, тренінги тощо).

Натомість, однією з суттєвих проблем визначаємо відсутність міжсекторальної взаємодії в державі між освітньою спільнотою, журналістами, представниками ІТ-професій та громадського суспільства загалом. Наразі така взаємодія все ще є доволі фрагментарною та будується на ініціативах активістів та громадських діячів.

Отже, під медіаграмотністю ми розуміємо здатність громадянина до пошуку, аналізу, критичної оцінки інформації, створення та поширення медіаконтенту у різних формах через розуміння принципів функціонування медіа, а також усвідомлення впливу інформаційного контенту на індивідуальні та колективні уявлення про світ, культуру, цінності.

Висновкуємо, що сформована медіаграмотність громадянина дозволяє особистості: ефективно протидіяти дезінформації, яка наявна у медійному просторі; бути більш психологічно стійкою до дезінформації та маніпулятивних впливів; бути не лише грамотним споживачем, а й компетентним ретранслятором інформаційних потоків, що суттєво знизить вплив ПІСО та сприятиме очищенню інформаційного простору; позитивно впливати на формування «цифрової гігієни» громадян нашої держави.

До провідних шляхів формування медіаграмотності громадян віднесено: формування критичного мислення як базису медіаграмотності; інтеграцію медіаосвіти у систему формальної освіти; реалізацію програм формальної та інформальної освіти для громадян України різних категорій; залучення до соціально-комунікативних практик, що являє собою систему взаємодії громадян між собою та з суспільством; залучення громадян до медіаторчості, створення авторських цифрових продуктів та медіатекстів.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в дослідження структури медіаграмотності особистості та особливостях її формування на різних вікових етапах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко Т. В., Галіцина О. В. Основні правила сучасної цифрової гігієни. *Моделювання та інформаційні системи в економіці* : зб. наук. пр. 2019. С. 5–12.
2. Бадер С. О., Починкова М. М. Критичне мислення як засіб протидії інформаційно-психологічним операціям у соціальних мережах. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 72. С. 97–103.
3. Бадер С. О., Починкова М. М. Технологія формування критичного мислення особистості: теоретичний аспект. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 64. Т. 1. С. 96–103.
4. Бадер С. О., Починкова М. М., Курило В. С. Неформальна освіта як засіб формування критичного мислення громадян в умовах російсько-української війни. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 78. Т. 1. С. 250–257.
5. Дібікова Ю. С. Медіаграмотність як компонента інформаційної безпеки в умовах гібридної війни: український контекст. *Сучасне суспільство*. 2023. Вип. 2 (27). С. 67–77.
6. Косенко М. А., Пронюк Г. В. Формування культур цифрової гігієни. *Радіoeлектроніка та молодь у ХХІ столітті* : матеріали 29-го Міжнар. молодіж. форуму, 16–19 квітня 2025 р. Харків : ХНУРЕ 2025. Т. 2. С. 127–128.
7. Литвиненко О. Медіаграмотність громадян у контексті гібридних воєн: приклад України. *Молодий вчений*. 2018. 3 (55). С. 259–263.
8. Мороз Л., Ніколаєнко Н. Інформаційна гігієна й медіаграмотність як чинники протидії деструктивним інформаційно-психологічним впливам. *Стратегічні комунікації в контексті безпекової політики: європейський і глобальний рівні* : матеріали Інтернет-конференції / за заг. ред. Н. Карпчук. Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки, 2022. С. 95–100.
9. Пасічний Р. Медіаграмотність як чинник протистояння ворожим інформаційно-психологічним операціям. *Стратегічні комунікації у сфері забезпечення національної безпеки та оборони: проблеми, досвід, перспективи* : IV міжнар. наук.-практ. конф., 27 верес. 2023 р.: тези доповідей / Міністерство оборони України, НУОУ. К.: НУОУ, 2023. С. 109–111.
10. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
11. Про схвалення Концепції цифрової гігієни дітей дошкільного віку : Розпорядження КМУ від 2 травня 2025 р. № 432-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2025-%D1%80#Text>.
12. Тернопільська В. Медіаграмотність як інструмент профілактики інформаційного насильства у педагогічному закладі вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 79, Т. 2. С. 277–297.
13. Чертов В. І. Медіаграмотність як інструмент розпізнавання інформаційних ризиків. *Актуальні підходи до охорони праці в професійній освіті. Концепція «Безпека 360 градусів»*. БІНПО ДЗВО УМО НАПН України, м. Біла Церква, Україна. 2024. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743230/>

14. Шуневич О. М. Шляхи формування медіаграмотності в процесі навчання учнів української мови. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 4. С. 103–110.
15. Brown J. Media Literacy Perspectives. *Journal of Communication*. 1998. V. 48. Issue 1. Pp. 44–57.
16. Pungente J. From Barry Duncan et al. Media Literacy Resource Guide, Ontario Ministry of Education. Toronto, ON. Canada, 1989. P. 6–7.
17. Tolmachova I. G., Bader S. O. Formation of media competence of future teachers using media texts. *The Journal for Educators, Teachers and Trainers (JETT)*. 2022. № 2. V.13. Pp. 270–280.

REFERENCES

1. Babenko, T. V., Halitsyna, O. V. (2019). Osnovni pravyla suchasnoi tsyfrovoy hihiieny. [Basic rules of modern digital hygiene]. *Modeliuvannya ta informatsiini systemy v ekonomitsi : zb. nauk. pr.* [in Ukrainian].
2. Bader, S. O., Pochynkova, M. M. (2024). Krytychne myslennia yak zasib protyidii informatsiinopsykholohichnym operatsiiam u sotsialnykh merezhakh [Critical thinking as a means of countering informational psychological operations in social networks]. *Innovatsiina pedahohika*. 72. 97–103. [in Ukrainian].
3. Bader, S. O., Pochynkova, M. M. (2023). Tekhnolohiia formuvannia krytychnoho myslennia osobystosti: teoretychnyi aspekt [Technology of formation of critical thinking of the individual: theoretical aspect]. *Innovatsiina pedahohika*. 64. 1. 96–103.
4. Bader, S. O., Pochynkova, M. M., Kurylo, V. S. (2024). Neformalna osvita yak zasib formuvannia krytychnoho myslennia hromadian v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Non-formal education as a means of forming critical thinking of citizens in the conditions of the Russian-Ukrainian war. Current issues of the humanities.]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. 78. 1. 250–257. [in Ukrainian].
5. Dibikova, Yu. S. (2023). Mediahramotnist yak komponenta informatsiinoi bezpeky v umovakh hibruidnoi viiny: ukrainskyi kontekst [Media literacy as a component of information security in the context of hybrid warfare: the Ukrainian context]. *Suchasne suspilstvo*. 2 (27). 67–77. [in Ukrainian].
6. Kosenko, M. A., Proniuk, H. V. (2025). Formuvannia kultur tsyfrovoy hihiieny [Building cultures of digital hygiene]. *Radioelektronika ta molod u XXI stolitti : materialy 29-ho Mizhnar. molodizh. forumu, 16–19 kvitnia 2025 r.* Kharkiv : KhNURE. V. 2. 127–128. [in Ukrainian].
7. Lytvynenko, O. (2018). Mediahramotnist hromadian u konteksti hibruidnykh voien: pryklad ukrainy [Media literacy of citizens in the context of hybrid wars: the example of Ukraine]. *Molodyi vchenyi*. 3 (55). 259–263. [in Ukrainian].
8. Moroz, L., Nikolaienko, N. (2022). Informatsiina hihiiena y media- hramotnist yak chynnyky protyidii destruktyvnykh informatsiino – psykholohichnym vplyvam [Information hygiene and media literacy as factors of counteraction to destructive informational and psychological influences.]. *Stratehichni komunikatsii v konteksti bezpekovoï polityky : yevropeyskyi i hlobalnyi rivni: materily Internet-konferentsii / za zah. red. N. Karpchuk.* Lutsk: VNU imeni Lesi Ukrainky. [in Ukrainian].
9. Pasichnyi, R. (2023). Mediahramotnist yak chynnyk protystoiannia vorozhym informatsiino-psykholohichnym operatsiiam [Media literacy as a factor in countering hostile information and psychological operations.]. *Stratehichni komunikatsii u sferi zabezpechennia natsionalnoi bezpeky ta oborony: problemy, dosvid, perspektyvy : IV mizhnar. nauk.-prakt. konf., 27 veres. 2023 r.: tezy dopovidei / Ministerstvo oborony Ukrainy, NUOU. K. : NUOU.* 109–111. [in Ukrainian].
10. Pro osvitu [About education] : Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*. 2017. № 38-39. St. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. [in Ukrainian].
11. Pro skhvalennia Kontseptsii tsyfrovoy hihiieny ditei doskilnoho viku (2025). [On the approval of the Concept of Digital Hygiene for Preschool Children] : Rozporiadzhennia KMU vid 2 travnia 2025 r. № 432-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2025-%D1%80#Text>. [in Ukrainian].
12. Ternopilska, V. (2024). Mediahramotnist yak instrument profilaktyky informatsiinoho nasylstva u pedahohichnomu zakladi vyshchoi osvity [Media literacy as a tool for preventing information violence in a pedagogical institution of higher education]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. 79. V. 2. 277–297. [in Ukrainian].
13. Chertov, V. I. Mediahramotnist yak instrument rozpoznavannia informatsiinykh ryzykiv [Media literacy as a tool for recognizing information risks.]. *Aktualni pidkhody do okhorony pratsi v profesiinii osviti. Kontseptsiiia «Bezpeka 360 hradusiv»*. BINPO DZVO UMO NAPN Ukrainy, m. Bila Tserkva, Ukraina. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743230/> [in Ukrainian].
14. Shunevych, O. M. (2017). Shliakhy formuvannia mediahramotnosti v protsesi navchannia uchniv ukrainskoi movy [Ways of forming media literacy in the process of teaching students the Ukrainian language]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. 4. 103–110. [in Ukrainian].
15. Brown, J. (1998). Media Literacy Perspectives. *Journal of Communication*. V. 48. Issue 1. 44–57.
16. Pungente, J. (1989). From Barry Duncan et al. Media Literacy Resource Guide, Ontario Ministry of Education. Toronto, ON. Canada. 6–7.
17. Tolmachova, I. G., Bader, S. O. (2022). Formation of media competence of future teachers using media texts. *The Journal for Educators, Teachers and Trainers (JETT)*. 2. V. 13. 270–280.